

FRONT-LINE

Vladimir Bartol

Med idilo in grozo

Aleph, Ljubljana 1988

Da pisanju Vladimirja Bartola spričo nespregledljive protislovnosti manjka tista brezhibna harmonija, zaradi katere na prvi pogled prepoznamo nesmrtna umetniška dela, je očitno. To navsezadnje dovolj nazorno kaže tudi odnos slovenske literarne zgodovine do njegovega opusa: čeprav se je skoraj vedno našel kdo, ki je na Bartola opozarjal in ga celo pogumno pohvalil, pa mu v našem literarnem Parnasu nikdar ni bilo odmerjeno tisto mesto, ki mu verjetno v resnici pripada. Šele danes smo nekako le prišli do bolj ali manj splošnega prepričanja, da je Bartol velik avtor. Mnenja o tem, v čem je njegova veličina, so deljena. In tako je seveda tudi prav, saj je razdvojeno tudi njegovo pisanje.

Zakaj je postal Bartol (še)le danes aktualen? Da je s svojim pisanjem pred pol stoletja prehitel čas, se zdi nekoliko pretirana trditev. Bolj verjetno je, da so danes (vsaj v literaturi) taki časi, ki so naklonjeni afirmativni recepciji Bartola. Del pozornosti, ki mu jo danes namenjamo, nedvomno izvira iz tega dejstva. Poleg tega pa obstaja pri Bartolu še tisti del, ki je že od nekdaj buril vsaj nekatere poznavalce njegovega dela, ki vznemirja še danes in zaradi katerega lahko upravičeno trdimo, da bodo Bartola brali tudi jutri. Ta dvojna vitalnost njegovega pisanja, ki najradikalneje izraža njegovo protislovnost, se kaže tudi v prozni zbirki *Med idilo in grozo*.

— — —

Tisto, kar vzbuja na Bartolu našo pozornost z optike današnjega literarnega trenutka, zadeva predvsem formalno plat (tu mislimo na zunanjo in notranjo formo) njegovega pisanja. Da ne bi zapadli popsplošujoči in danes kar malo preveč prisotni evforiji in ne bi Bartola hvalili kar počez, povejmo, da ga ravno na tej ravni poleg kvalitete »odlikuje« tudi precej pomanjkljivosti. Celotna oblikovna problematika njegovega pisanja ne zasluži enoumne ocene, ampak kaže na včasih že kar nerazumljiva nihanja v »pisateljski formi«. Če pomislimo tako npr. na zgodbo *Radikalna kura*, moramo seveda pritrditi

tistim, ki čezvse hvalijo Bartolov stil in modernost njegovega pisanja. Po drugi strani pa njegov opus ne predstavlja uravnovešene podobe kakega Balzaca, ampak najdemo že v *Alamutu*, seveda pa tudi v Alephovi prozni zbirki, poleg dobrih strani tudi take, ki stilistično niso ravno najboljše napisane. Podobno velja za (notranji) ritem ter (notranjo in zunanjo) zgradbo tega pisanja. Ob Bartolovih mojstrovinah namreč vsekakor stojе tudi zgodbe, ki nas presenetijo z banalnim zapletom, razpletom, krhko kompozicijo, včasih s precej naivnimi pripovedovalskimi in dramaturškimi zapleti, sofisticirano modrostjo in poceni psihologijo.

Pa vendar bistvena kvaliteta Bartolovega pisanja izvira prav iz tega pola. V njegovih tekstih — v knjigi *Med idilo in grozo* predvsem v drugem delu — vendarle prevladujejo zgodbe, v katerih se avtor popolnoma prepusti fabuli in njeni imanentni logiki, ki je povsem neodvisna od zunajtekstne realnosti. Tako nastajajo očarljive fikcije, ki so predmet nostalgije postmodernističnega pisanja. Ravno v tem je Bartolov najmočnejši literarni učinek in ravno tu današnjega bralca najbolj fascinira; s tisto svojo razsežnostjo, ki je transparentno zgolj-literarna, ki ne pretendira na noben diskurziven pomen in ki negira vsako trans-literarno ambicijo. S tem polom svoje literature gre Bartol roko v roki z današnjimi metafikcijskimi težnjami. Njegovega *Alamuta* v tej optiki npr. ne smemo brati kot aluzijo s tisočnimi aktualističnimi asociacijami, temveč kot čaroben »intratekstualen« konstrukt, veljaven le znotraj sistema literature.

Po drugi strani pa — in v tem je veliki paradoks Bartolovega pisanja — je ravno (ta) izjemno močna metafizika (zraven pa še psihologija in freudizem) tista, ki zagotavlja permanentno zanimivost Bartolove literature. O *Al Arafu*, predvsem pa seveda o *Alamutu*, bi bilo na to temo mogoče napisati marsikaj. Tu se bomo omejili le na zbirko *Med idilo in grozo* in skušali vsaj nakazati njeno najmočnejšo metafizično poanto.

Bartolovo eklektično pisanje (ki je nemara predvsem znamenje njegovega — literarnega — kozmopolitizma) zaznamujejo pogoste esejistične pasaže, ki včasih že komaj simulirajo leposlovno ambicijo. V njih Bartol eksponira svoje poglede na svet, ljubezen, moškega, žensko, erotiko, skratka, svojo filozofijo in psihologijo. V prvem delu Alephove zbirke v glavnem prevladuje misel o »izgubi iluzije o absolutnosti ljubezni in ene ženske.« Že tu pa je v ozadju opaziti neko privlačno demoničnost, ki popolnoma prevlada v drugem delu, zlasti seveda v osrednjem junaku vseh treh zgodb, dr. Simonu Krassowitzu (v katerem je poleg metafizike vendarle tudi nekaj žanrovskega, »sherlockholmesovskega«). Prav vanj (nekakšen antipod, čeprav inferioren, mu je v prvem delu predvsem mala Julija) položi Bartol največjo metafizično težo. Svojo filozofijo črpa tu — in v tem se *Med idilo in grozo* še najmanj razlikuje od drugih Bartolovih del —

predvsem iz Nietzscheja. Krassowitz je res lep literarni primerek nietzschejanskega nadčloveka v svoji superiornosti, kolosalnosti, trans-moralnosti, predvsem pa v svoji demoničnosti. Tu je seveda nespregledljiva aluzija na novega, boljšega človeka, ki se morda še najbolj izrazito kaže v kontrastnem razpletu (tudi kronološko) zadnje zgodbe *Na oddihu*: čeprav se Lovro poteguje za lovoriko novega človeka, Krassowitza pa deklarira za »včerašnjega«, Bartolova metafizika za pravega novega človeka vendarle postavlja slednjega.

Da je bil Bartol pod velikim vplivom Klementa Juga, seveda ni nobena skrivnost. Vendar kljub temu, da v tej zgodbi celo aludira nanj, celotna Krassowitzova podoba nikakor ni toliko jugovska, kot je zlasti nietzschejanska. Jugova etika je bila — na to je treba površne poznavalce opozoriti — v primeri z demonično etiko nietzschejanskega nadčloveka Krassowitza vendarle bolj »klasičnega« tipa.

Med idilo in grozo ni najboljša Bartolova knjiga, je pa značilna. Poleg (večinoma dobrih) lastnosti, ki smo jih našeli, jo odlikuje tudi tista bartolovska protislovnost, ki mu danes zagotavlja že kar škan-dalozno popularnost. Je pač eden tistih paradoksalnih avtorjev, ki ga z užitkom berejo oboji: metafiziki in čisti literarni hedonisti.

Tomo Virk